

Κοινωνική Πολιτική

Τόμ. 8 (2017)

Κοινωνική Πολιτική #8

Wolfgang Streeck (2016), *Κερδίζοντας Χρόνο. Η Καθυστερημένη Κρίση του Δημοκρατικού Καπιταλισμού*, Αθήνα: Τόπος

Διονύσης Τζαρέλλας

doi: [10.12681/sp.14605](https://doi.org/10.12681/sp.14605)

Copyright © 2017, Διονύσης Τζαρέλλας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τζαρέλλας Δ. (2017). Wolfgang Streeck (2016), *Κερδίζοντας Χρόνο. Η Καθυστερημένη Κρίση του Δημοκρατικού Καπιταλισμού*, Αθήνα: Τόπος. *Κοινωνική Πολιτική*, 8, 74–77. <https://doi.org/10.12681/sp.14605>

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Διονύσης Τζαρέλλας,

Διδάκτωρ Πολιτικής Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Wolfgang Streeck (2016), *Κερδίζοντας Χρόνο. Η Καθυστερημένη Κρίση του Δημοκρατικού Καπιταλισμού*, Αθήνα: Τόπος

Διανύοντας τον ένατο χρόνο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ίσως γίνονται πλέον αντιληπτές η ένταση, η μακρά διάρκειά της και η καταστροφική δυναμική της, ωστόσο φαντάζει πολύ δύσκολο να μπορέσει κανείς να κατανοήσει και να συσχετίσει τους μηχανισμούς και τα αίτια της, σε όλη την πολυπλοκότητά τους.

Μια απόπειρα ανάλυσης της παρούσας κρίσης ως πολυπαραγοντικής διαδικασίας μοιάζει σαν να προσπαθούμε να φτιάξουμε άμεσα ένα παζλ χιλιάδων κομματιών, που όμως δεν έχουμε την παραμικρή ιδέα τι ακριβώς θα αναπαριστά, αλλά και που τα κομμάτιά του, μας δίνονται με τυχαία-φαινομενικά ασύνδετη- σειρά.

Στη βάση αυτής της γνωσιολογικής δυσκολίας, κυριαρχούν ερμηνείες για την παρούσα κρίση που χαρακτηρίζονται από μερικότητα, εμφανή ιδεολογική μονομέρεια, ελλιπή βάση εμπειρικών δεδομένων και σοβαρές θεωρητικές ελλείψεις. Ακολουθώντας τη θεωρητική παραγωγή και ο δημόσιος λόγος κυριαρχείται συχνά από απλοϊκά ερμηνευτικά σχήματα της κρίσης που, συσκοτίζοντας τον εγγενή χαρακτήρα της, αδυνατούν να κατανοήσουν τους μετασχηματισμούς που παράγει η κρίση στην οικονομία, στις μορφές του κράτους, στις κοινωνικές σχέσεις και εν τέλει στους βιοτικούς όρους των ανθρώπων.

Αντίθετα, το βιβλίο του Βόλφγκανγκ Στρεκ (Wolfgang Streeck), *Κερδίζοντας χρόνο. Η καθυστερημένη κρίση του δημοκρατικού καπιταλισμού* που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Τόπος (στην εξαιρετική μετάφραση της Μαρίας Τουλγαρίδου) υπερβαίνοντας την αποσπασματικότητα των κυρίαρχων θεωριών, αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στην κατανόηση της παρούσας κρίσης ως ολότητας.

Ο Στρεκ συνδυάζει εξαιρετικά τη θεωρητική ανάλυση με πληθώρα εμπειρικών δεδομένων και προσφέρει μια συνεκτική ερμηνεία της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, τοποθετώντάς τη στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της.

Ο συγγραφέας προσεγγίζει διεπιστημονικά την κρίση, συναρθρώνοντας διαλεκτικά τα πεδία της κοινωνιολογίας, της πολιτικής επιστήμης και της πολιτικής οικονομίας, ενοποιώντας με άρτιο τρόπο την οικονομία με την πολιτική.

Το έργο του Στρεκ ξεχωρίζει γιατί υπερασπίζεται ευθαρσώς τη μέθοδο της μακροανάλυσης, επιδιώκοντας να αναλύσει την παρούσα κρίση ως διαδικασία που ανάγεται στο παρελθόν και

συγκεκριμένα στους μετασχηματισμούς του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού των τελευταίων δεκαετιών.

Ο Στρεκ συνδυάζει αρμονικά την “ψυχρή” επιστημονική ανάλυση με τον απλό και κατανοητό λόγο, και δίκως να χάνει την αντικειμενικότητα του ως ερευνητής, εκφράζει μια ριζοσπαστική θέση για την παρούσα κρίση και για το σύγχρονο καπιταλισμό.

Η βασική θέση του συγγραφέα που διαπερνά όλο το βιβλίο συνοψίζεται στο εξής σχήμα: η κρίση του 2008 συσχετίζεται με την κρίση του 1970 και το νεοφιλελευθερισμό ως αντεπανάσταση του κεφαλαίου απέναντι στους κοινωνικούς περιορισμούς της αστικής μεταπολεμικής δημοκρατίας. Οι νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις είχαν ως στόχο να εξουμενίσουν την ανησυχία των κατόχων κεφαλαίου απέναντι στην υπερβολική για αυτούς πρωτοκαθεδρία της πολιτικής έναντι της οικονομίας. Επιπλέον, η επέλαση του νεοφιλελευθερισμού στόχευε στην επανοργάνωση της αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων, έτσι ώστε να θωρακιστεί από τα “υπερβολικά” αιτήματα των υποτελών τάξεων και τη δημοκρατία ως πεδίο δυνητικής χειραφέτησής τους.

Η παρούσα κρίση, τονίζει ο Στρεκ, είναι ακριβώς η κρίση της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης των τελευταίων δεκαετιών, καθώς και η ιστορία της αναβολής της κρίσης του μεταπολεμικού καπιταλισμού, που εξαγόραζε χρόνο και πολύτιμες συναινέσεις μέσω του πληθωρισμού, της παροχής ιδιωτικών δανειών, εν είδει κοινωνικών παροχών, και τελικά μέσω του δημοσίου χρέους.

Το βιβλίο αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια που διατηρούν την αυτοτέλειά τους, αλλά ταυτόχρονα αποτυπώνουν την κλιμάκωση της επιχειρηματολογίας του συγγραφέα.

Στο **πρώτο κεφάλαιο**, ο συγγραφέας επικαιροποιώντας τις θεωρίες κρίσης της *Σχολής της Φρανκφούρτης*, προσεγγίζει την παρούσα κρίση ως απόρροια των πολιτικών υπέρβασης της κρίσης του 1970 και των μετασχηματισμών του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Ο Στρεκ ασκεί κριτική στη *Σχολή της Φρανκφούρτης*, επειδή αν και ορθά αντιλήφθηκε την ένταση της εποχής μας ανάμεσα στον καπιταλισμό και τη δημοκρατία, θεώρησε την οικονομία πλήρως ελεγχόμενη από το κράτος και υποτίμησε το κεφάλαιο ως πολιτικό υποκείμενο. Ταυτόχρονα η *κριτική θεωρία*, θεωρώντας ως αιώνιο παρόν την εποχή της μεταπολεμικής ανάπτυξης, υπερίτησε την πρόσκαιρη, όπως αποδείχτηκε, δυνατότητα ενσωμάτωσης των μισθοσυντήρητων στην καπιταλιστική αναπαραγωγή.

Με απλό και μεστό τρόπο, ο Στρεκ καταδεικνύει πως τελικά δεν ήταν οι μισθωτοί που αμφισβήτησαν τον αλλοτριωτικό καπιταλιστικό τρόπο ζωής. Αντιθέτως, το κεφάλαιο, ως δρων πολιτικό υποκείμενο αμφισβήτησε ένα υπερβολικά δημοκρατικό κράτος που στη χάραξη της πολιτικής του διαμεσολαβούταν από χρονοβόρες πολιτικές διαδικασίες και παρέμενε ανοικτό στις πιέσεις και τις εντάσεις του κοινωνικού ανταγωνισμού. Η σταδιακή απόσυρση του κράτους προς όφελος του κεφαλαίου από πτυχές της κοινωνικής αναπαραγωγής, η ενσωμάτωση των μισθοσυντήρητων μέσω της κατανάλωσης και της σύμφυσης πολίτη-ιδιώτη, η φιλελευθεροποίηση των αγορών κεφαλαίου, εργασίας και συναλλάγματος και η αποπολιτικοποίηση της οικονομίας, εκκινούν από το 1970 ως τάσεις που κορυφώνονται στην παρούσα κρίση.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, ο Στρεκ επεκτείνει την ανάλυσή του στους μετασχηματισμούς που επέφερε το νεοφιλελεύθερο υπόδειγμα στο ρόλο και στις μορφές του κράτους.

Ο Στρεκ αποδομεί με χιούμορ την κυρίαρχη αφήγηση, που ερμηνεύει τη δημοσιονομική κρίση ως αποτέλεσμα των υπερβολικών παροχών προς τις υποτελείς τάξεις, και καταδεικνύει αντίθετα πως βασική πηγή της κρίσης του φορολογικού κράτους είναι η θεσμοποιημένη φοροαποφυγή/φοροδια-

φυγή της αστικής τάξης, ως στοιχείο του νεοφιλελευθερισμού,. Το *κράτος χρέους*, που αντικατέστησε το κλασικό φορολογικό κράτος, αρθρώνεται ως ταξική θεσμική δομή που υπηρετεί ανοιχτά τη “δημοκρατία των αγορών”. Αναλύεται η διεθνής διάσταση του *κράτους χρέους* ως ιμάντας μεταβίβασης των συμφερόντων του *λαού των αγορών-Marktvolk* και της διεθνούς οικονομικής διπλωματίας του. Οι αγορές αποτελούν, πέρα από τη μυστικοποίησή τους, το πεδίο διατύπωσης και επιβολής των συμφερόντων του κεφαλαίου. Με κατανοητό τρόπο εξηγείται πώς, μέσω του δανεισμού από τις αγορές, το κράτος μπορούσε να χρηματοδοτεί τις δαπάνες του, εξισορροπώντας την απώλεια των φορολογικών εσόδων του που είχε προέλθει από τη μείωση της φορολογίας του κεφαλαίου. Ταυτόχρονα, η χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών από τις αγορές, μετέτρεψε σε πεδίο υπεραξίας την αναπαραγωγή του κράτους προς όφελος πάλι των δανειστών-κατόχων κεφαλαίων.

Ο συγγραφέας καταθέτει γόνιμους προβληματισμούς για τη σχέση και το όριο ανάμεσα στη δημοκρατία και τον καπιταλισμό, κρίνει αμείλικτα τις τεχνοκρατικές οικονομικές θεωρίες που φυσικοποιούν την οικονομία και καταγράφει με εναργή τρόπο τις μετατοπίσεις ισχύος από εκλεγμένες δομές σε αδιαμεσολάβητες δομές και θεσμούς του κεφαλαίου.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** αναλύεται η μορφή κράτους που παράγεται ως λογική ολοκλήρωση των θεσμικών αλλαγών που συμπυκνώνουν τη νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση, το *διεθνές κράτος προσαρμογής* που αντικαθιστά το *κράτος χρέους*. Προνομιακός τόπος άρθρωσής της νέας μορφής κράτους είναι σε μεγάλο βαθμό η ΕΕ και κυρίως η ΟΝΕ που αποτελεί ένα υπερεθνικό επιτελείο του κεφαλαίου, πλήρως θωρακισμένο από τα συμφέροντα των υποτελών τάξεων. Ο Στρεκ προσεγγίζει κριτικά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, θεωρώντας δομικό χαρακτηριστικό των ευρωπαϊκών μηχανισμών, που οξύνθηκε στην κρίση, τη θεσμική και πρακτική προτεραιότητα της οικονομίας (ως πεδίο ισχύος του κεφαλαίου) έναντι της πολιτικής.

Εκκινώντας από την κριτική στο μοντέλο δημοκρατίας του Χάγιεκ (Hayek), ο Στρεκ καταδεικνύει τον εγγενή (νεο) φιλελεύθερο χαρακτήρα ειδικά της νομισματικής ένωσης, ως υπερεθνικού κέντρου λήψης αποφάσεων απαλλαγμένου από τις ενοχλητικές διαμεσολαβήσεις της δημοκρατίας και τη δυναμική των κοινωνικών αντιθέσεων. Συγκροτείται έτσι, ένα ασφυκτικό πλαίσιο προσαρμογής των κρατών-μελών στις επιταγές των αγορών, ένας ζωτικός κοινός χώρος που διέπεται πλήρως από τη λογική της πρωτοκαθεδρίας και της αυτοαναφορικότητας του κεφαλαίου. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, η Κομισιόν (Commission) και άλλοι θεσμοί της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αντανακλούν την υλική-ιδεολογική κυριαρχία του κεφαλαίου την εποχή της χρηματιστικοποίησης και την πλήρη απαξίωση της πολιτικής ως ρυθμιστικής αρχής του κεφαλαίου.

Τέλος, επισημαίνονται οι εθνικιστικοί κίνδυνοι και σκιαγραφούνται οι δυνατότητες αντίστασης στο διεθνές υπερκράτος προσαρμογής που αποτελεί τη σύγχρονη εκδοχή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο**, ο συγγραφέας παρουσιάζει τη δική του πρόταση, κυρίως για να καταδείξει τον αυταρχικό και καταστροφικό χαρακτήρα του “οικονομικού μονόδρομου” των τελευταίων δεκαετιών, ενώ δεν κρύβει την βαθιά απαισιοδοξία του για την πιθανότητα εφαρμογής οποιασδήποτε άλλης λύσης, πλην της κυρίαρχης, από τις υπάρχουσες πολιτικές δυνάμεις.

Ο Στρεκ προκρίνει τη διάλυση του ευρώ, την επαναφορά του κυριαρχικού δικαιώματος της υποτίμησης του νομίσματος ως μεθόδου αναδιανομής και όπλου αντίστασης στις πολιτικές δομές της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης.

Ο συγγραφέας προτείνει ένα ευρωπαϊκό Μπρέτον Γουντς (Bretton Woods), ένα χαλαρό νομισματικό σύστημα ισοτιμιών που θα αποτελέσει την οικονομική βάση για μια πραγματική ισότιμη ενοποίηση των λαών της Ευρώπης.

Το βιβλίο του Στρεκ, προσφέρει μια σημαντική αναγνωστική εμπειρία και αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο κατανόησης της κρίσης ως παράγωγου της ανάπτυξης και ως προπομπού νέων κρίσεων. Ο συγγραφέας συνεισφέρει στην απομυστικοποίηση των κυρίαρχων ερμηνειών και καταδεικνύει πως τα πορίσματα των οικονομολόγων τεχνοκρατών όσο και αν παρουσιάζονται σαν αυταπόδεικτες αλήθειες, εκφράζουν συγκεκριμένα υλικά συμφέροντα. Ο Στρεκ εγκυβρίζει εκείνους που υποτάσσουν τις ζωές των πολιτών στα συμφέροντα των αγορών και προειδοποιεί πως και οι πολίτες μπορούν να υπερασπιστούν, ακόμα και με βίαιο τρόπο, τη δημοκρατία και τα δικαιώματά τους, θρυμματίζοντας έστω προσωρινά την απατηλή κανονικότητα του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού.